

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520 - 2524) เป็นต้นมา ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทสตรีในการพัฒนาประเทศมากขึ้น โดยให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมและยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจทั้งในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

สตรีเป็นประชากรจำนวนครึ่งหนึ่งของทุกสังคมและโลก ถ้าโลกนี้ขาดเพศหญิง มวลมนุษยชาติจะไม่สามารถดำรงเผ่าพันธุ์หรือมีชีวิตต่อไปได้เลย ผู้หญิงเป็นเพศมารดา เป็นทั้งแม่ ผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดู อบรมบ่มนิสัยลูก เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งของครอบครัว เป็นกำลังการผลิต และกิจกรรมของชุมชนและสังคมทุกประเทศ สังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบัน สภาพและสถานภาพของสตรีจะต่ำต้อยด้อยค่า ไม่เสมอภาคเท่าเทียมชาย การละเมิดสิทธิสตรียังดำรงอยู่อย่างกว้างขวาง แม้จะน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยที่ผ่าน ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ผู้ชายยังเป็นใหญ่ ค่านิยมในสังคมไทยที่สังคมให้ผู้หญิงอยู่ภายใต้อำนาจเป็นมาอย่างต่อเนื่อง สังคมยังมีทัศนคติว่าผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน ผู้หญิงต้องทำงานบ้าน เลี้ยงลูก มีบทบาทสำคัญในครัว หรือถ้าผู้หญิงทำงาน นอกบ้านก็ยังคงกลับมาทำงานในบ้านด้วย หน้าที่ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เพื่อดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว ทั้งในรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพ หรือเพื่อเป็นสินค้าทำรายได้ในระบบเศรษฐกิจ สตรีมีส่วนให้การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ ปัจจุบันสตรีบางคนมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น โดยได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำในหลาย ๆ ด้าน หรือมีส่วนร่วมเข้าไปตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ.2550 ได้กล่าวถึงความเสมอภาคในสังคมไทย ไว้ว่าบุคคลย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

ชาวไทยภูเขาเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ มีจำนวน 9 เผ่าหลัก ได้แก่ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ กะเหรี่ยง ลีว๊ะ ถิ่น ชมุ และมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน สังคมของ ชาวเขาจะยกย่องให้เกียรติผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น เผ่าอาข่า ผู้หญิงจะมีหน้าที่รับใช้ผู้ชาย เวลารับประทานอาหารผู้ชายจะต้องรับประทานอาหารก่อนผู้หญิง หรือผู้หญิงต้องรับใช้ผู้ชายใน ทุก ๆ เรื่อง เป็นต้น ผู้หญิงชาวไทยภูเขาในบางเผ่าต้องทำงานหนักกว่าผู้ชายและ ต้องรับผิดชอบครอบครัว จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาโสเภณี ปัญหาการย้ายถิ่น เข้ามาทำงานในเมือง

ชาวม้ง ก็เช่นกัน ในบริบทสังคมหรือชุมชนชาวม้งมีรากฐานทางสังคมแบบปิตาธิปไตย หรือชายเป็นใหญ่โดยพึ่งพาระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานพึ่งพาธรรมชาติและ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ระบบเศรษฐกิจแบบ “ยังชีพ” มีระบบ การผลิต แบบตัด ฟัน โค่น เผา หรือทำไร่เลื่อนลอยเป็นพื้นฐาน ซึ่งผู้ชายเป็นผู้ควบคุมดูแล และกำกับกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นหลัก และผู้หญิงเป็นผู้ใช้แรงงานหลักในภาคการผลิต (ทำงานหนักกว่าผู้ชาย) โดยผู้หญิงจะเป็นผู้ที่ถูกผูกติดกับการทำไร่มาโดยตลอด นอกจากนั้น ชาวม้งยังให้การอบรมและขัดเกลาให้ผู้หญิงต้องเชื่อฟังพ่อแม่ และซื่อสัตย์ต่อสามีเป็นผู้ที่ต้อง อยู่เคียงข้างพ่อแม่ช่วยงานในบ้าน เพราะฉะนั้นโอกาสที่ผู้หญิงม้งจะได้ศึกษาในระดับสูงมี น้อยมาก ปัจจุบันผู้หญิงม้งที่ดำรงชีพอยู่ในชนบททางไกลหรือบนภูเขายังไม่มีโอกาสได้รับ การศึกษาเทียบเท่าผู้ชาย ถึงแม้จะมีการเปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษา มีโอกาสเข้าถึงระบบ เศรษฐกิจแบบตลาดและเข้าถึงปัจจัยการผลิตมากขึ้นกว่าระยะที่ผ่านมา แต่ผู้หญิงม้งก็ยังอยู่ ในสภาพที่ด้อยกว่าและเป็นรองผู้ชาย เพราะสิ่งที่มองว่าเป็นความ “เคยชิน” ในเรื่อง ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาอย่างช้านานซ่อนเร้นระบบคิดแบบ “ชายเป็นใหญ่” แสดงให้เห็นให้เห็นอย่างชัดเจนในระบบความสัมพันธ์ทางการนับญาติ

สตรีชาวม้งในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยได้เปลี่ยนแปลงบทบาทและ สถานภาพมากมาย ทั้งด้านอาชีพ เช่น ก่อนการดำเนินงานโครงการหลวงชาวม้งทำไร่เลื่อน ลอยและปลูกฝิ่นเป็นอาชีพหลัก สตรีชาวม้งเมื่อว่างจากการทำงานในไร่แล้วจะปักผ้า เพื่อ หารายได้เสริมให้กับครอบครัว เมื่อมีการดำเนินการโครงการหลวงเกิดการทำไร่เลื่อน ลอยและปลูกฝิ่นจึงหมดไป แต่ด้านบทบาทและสถานภาพสตรีชาวม้งในพื้นที่ยังต้องทำงาน หลักในภาคการผลิตในไร่ และต้องปรนนิบัติสามีและคนในครอบครัว ซึ่งบทบาทและหน้าที่ เหล่านั้นมีตัวแปรอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น จารีต ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัจจุบันการปักผ้าของสตรีชาวม้งที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของชนเผ่าในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยกลับลดลง ซึ่งอาจเป็นเพราะต้องทำงานในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทและสถานภาพของสตรีชาวม้ง เมื่อมีการดำเนินงานโครงการหลวงเกิดขึ้น ณ พื้นที่แห่งนี้ว่าบทบาทและสถานะภาพของสตรีชาวม้งได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ โดยการศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาในกลุ่มสตรีชาวม้งในเขตพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่

ที่ผ่านมาทีมงานศึกษาจำนวนมากให้ความสนใจในการทำความเข้าใจกับผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อชุมชนบนพื้นที่สูง แต่งานศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นงานที่ศึกษาโดยนักวิชาการผู้ชายผ่านมุมมอง และเสียงของผู้ชายในชุมชนเป็นหลัก ทำให้งานศึกษาที่ผ่านมาจึงขาดมุมมองและภาพของผลกระทบจากการพัฒนาในระดับกว้างที่สมาชิกทุกกลุ่มเพศและวัยในสังคมได้รับการพัฒนาของรัฐอย่างแท้จริง โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและเด็ก ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่ไม่ค่อยมีสิทธิและเสียงในสังคม ซึ่งก็นำมาสู่การที่ปัญหาของกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้รับการแก้ไขทั้งจากรัฐบาลและชุมชนของพวกเขาเอง และทำให้ประเด็นปัญหาของกลุ่มคนเหล่านี้กลายเป็นปัญหาสะสมตลอดมา โดยเฉพาะในสังคมที่การจัดวางตำแหน่งของผู้หญิงและผู้ชายไม่เท่าเทียมกัน เช่น สังคมม้ง เป็นต้น งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งศึกษากลุ่มผู้หญิงชาติพันธุ์ม้งที่อยู่ภายใต้สังคม “แซ่สกุล” ที่สืบเชื้อสายทางผู้ชายม้ง ผู้หญิงถูกจัดวางไว้ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าผู้ชายในสังคม และมีฐานะเป็นเพียง “ผู้หญิงของคนอื่น” และเป็น “แรงงาน” การผลิตที่รอวันเปลี่ยนเจ้าของ การจัดวางผู้หญิงไว้ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าเช่นนี้ในสังคมม้งทำให้ผู้หญิงต้องมียาสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ชายในสังคม เช่น พ่อ สามี พี่ชาย น้องชาย พวกเขาจึงมีพื้นที่ในสังคม การไม่มีผู้ชายทำให้ผู้หญิงหมดพื้นที่ยืนและไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งสืบทอดผ่านผู้ชายเท่านั้น งานชิ้นนี้ต้องการศึกษาว่ากระแสโลกาภิวัตน์ การเข้ามาของโครงการหลวงตลอดถึงภาครัฐและการพัฒนามีส่วนช่วยยกระดับฐานะที่ต่ำกว่าของผู้หญิงในสังคมม้งหรือไม่ อย่างไร โดยงานศึกษาชิ้นนี้เลือกศึกษาผ่านกลุ่มผู้หญิงม้ง ในเขตพื้นที่รับผิดชอบโครงการหลวงหนองหอย ซึ่งผู้หญิงในสังคมม้งเป็นผู้หญิงที่มักถูกเก็บไว้ในบ้าน ในครัวเรือนเป็นหลัก งานศึกษาชิ้นนี้มีสมมุติฐานว่าสตรีชาวม้งมีความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทและสถานภาพในครัวเรือนเพิ่มขึ้น หลังจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของสตรีชาวม้ง ในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2.2 เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทและสถานภาพในครัวเรือนของสตรีชาวม้ง จากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบทบาทและสถานภาพในครัวเรือนของสตรีม้ง ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของชาวม้ง ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

สตรีม้งที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

4. สมมุติฐาน

สมมุติฐาน

สตรีม้ง มีบทบาทและสถานภาพในครัวเรือนเพิ่มขึ้น หลังจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

5.1 ทราบถึงบทบาทและสถานภาพสตรีชาวม้ง ในเขตพื้นที่ศูนย์โครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

5.2 สามารถนำผลของการวิจัยไปเผยแพร่และนำไปสู่ความรู้ในเขตพื้นที่อื่นในการทำงานพัฒนาสตรีชนเผ่าอื่น ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาทสตรี หมายถึง การปฏิบัติงานของแม่บ้านในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง (ตำแหน่ง) ของสังคมที่อาศัยอยู่ ซึ่งอาจเป็นการปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้อื่นหรือตามความรู้ของตนหรือไม่ก็ได้

บทบาทหญิงชายหรือบทบาทเพศภาวะ หมายถึง แสดงถึงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบหรือการกำหนดทางด้านอาชีพการงานที่มีประกอบการสร้างขึ้นโดยสังคม และวัฒนธรรมซึ่งกำกับโดย

ภาระของสตรีในครัวเรือน หมายถึง ภาระในครัวเรือนของสตรี ได้แก่ การจัดหาอาหาร การอบรมสั่งสอนลูกหลานในครอบครัว การใช้จ่ายในครอบครัว การหารายได้ให้กับครอบครัว การดูแลรักษาความสะอาดในครอบครัว และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือน

